

Sosiaalinen pääoma

Robert D. Putman
(1999) **Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community.**
SIMON & SCHUSTER.

Robert D. Putnam on ollut keskusteltu sosiologi vuonna 1994 ilmestyneen tutkimuksensa *Making Democracy Work* jälkeen. Siinä hän selvitti syitä Italian jyrkille aluekehityseroille. Vauraan, hyvin toimivan ja jälkiteolliseen verkostomaailmaan sopeutuneen pohjoisosan selittävä tekijä oli lopulta ihmisten yhteistyökyky. Hän antoi sille nimen sosiaalinen pääoma.

Putnam johdatti jokin aika sitten kuulijoitaan Ruotissa sosiaalisen pääoman syntyyn ja pitkäaikaiseen vaikutukseen seuraavasti. Keskiajan firentseläiset eivät kokoontuneet moniin kuoroihinsa siksi, että heidän maakunnastaan tulisi vauras ja hyvin hallittu, vaan siksi että heistä oli mukava laulaa. Mutta samalla kun he lauloivat, he tulivat kehittäneeksi niitä horisontaalisten yhteyksien siteitä, joiden varassa heidän alueestaan tuli varakas ja sen hallinto toimi hyvin.

Uudessa kirjassaan ”Bowling alone, The Collapse and Revival of American Community ” Putnam valaisee perin pohjin Amerikan sosiaalisen pääoman. Kirjan nimi selittyy siitä, että nuorena kirjoittaja itsekin keilasi joukkueessa, jossa oli mukana myös pari mustaa miestä. Nykyään

ihmiset keilaavat yksin. Yhteisöllisyys on romahtanut.

Sosiaalisen pääoman ydin on ihmisten välisissä suhteissa ilmenevä luottamus. Siinä on kaksi elementtiä, kyky sitoutua yhteisiin tavoitteisiin ja vastavuoroisuutta säätelevät normit. Tämän mukaisesti on neljänlaisia yhteisöjä: luottamusta ei ole, luottamus perustuu valvontaan, luottamus perustuu sopimuksiin ja luottamus perustuu vastavuoroisuuteen. Näin kuvatulla yhteisön tilalla on kauaskantoinen vaikutus.

Sosiaalinen pääoma on tavallaan neljäs pääomalaji, kun muut ovat rahapääoma, fyysinen pääoma ja henkinen pääoma. Jotkut väittävät, että sosiaalinen pääoma on näistä perustavin. Ilman sitä muilla pääomilla ei saa suurtakaan aikaan. Neljännellä pääomalla on yhteisöissä pitkä historiallinen jatkuvuus. Esimerkiksi orjuus, joka salpaa niin hallittujen kuin hallittavienkin yhteistyön, näkyy alueella kauan.

Voidaan erottaa sosiaalisen pääoman sitova ja silloittava muoto. Edellinen korostaa sosiaalista kontrollia. Se luo sisäpiirejä, rajoittaa vapautta ja luo eriarvoisuutta, mutta saattaa olla paikallaan esimerkiksi pienten lasten hoidossa. Silloittava sosiaalinen pääoma vahvistaa vapautta ja tasa-arvoisuutta. Yhdysvalloissa ne osavaltiot, joissa sosiaalisen pääoman mittarit näyttävät korkeita lukemia, ovat samalla keskimääräistä tasa-arvoisempia, suvaitsevampia ja vapaampia. Sosiaali-

nen pääoma on lähellä solidaarisuuden tai veljeyden ideaa. Vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus eivät siis sulje pois toisiaan.

Putnamin Amerikka-tutkimuksessa käyttämä sosiaalisen pääoman mittari koostuu viidestä osasta. Painava on osallistuminen yhdistystoimintaan tai muuhun yhteisölliseen vapaaehtoiseen työhön. Äänestäminen vaaleissa on yksi mittari, samoin osallistuminen koulun järjestämiin kokouksiin. Niin ikään mitataan osallistumista yhteisöllisiin vapaaehtoistyön hankkeisiin ja informaaliseseen sosiaalisuuteen, esimerkkinä ystävien tapaaminen. Viimeinen mittari tutkii asennetta, ja sen voi lukijakin heti tehdä kysymällä itseltään, hyväksyykö seuraavat väittämät: ”Useimpiin ihmisiin voi luottaa.” ”Useimmat ihmiset ovat rehellisiä.”

Vaikka syyt ja seuraukset ovat tietyksi kovin kompleksisia, on näin mitattu sosiaalinen pääoma todella kiinnostava asia. Missä sosiaalinen pääoma on korkea, siellä tapahtuu myös monia muita myönteisiä asioita. Lapset hoidetaan ja koulu toimii innostavasti. Ihmiset ovat terveempiä ja sanovat olevansa onnellisia. Kansalaisyhteiskunta toimii ja vaikuttaa. Hallinnon suorituskyky on hyvä. Epäkohtiin puututaan. Taloudellinen elämä on toimeliasta. Ja vastaavasti: kun sosiaalinen pääoma pienenee, lapset ovat heitteillä, koulu tukehtuu ongelmiinsa, talous taantuu, rikollisuus kasvaa, päihteiden-

käyttö lisääntyy, hallinto korruptoituu, väkivalta ja turvatomuus vallitsevat jne. Terveiden yhteisöjen puutteessa syntyy myös sosiaalisen pääoman pimeitä ja sitovia muotoja, kuten rikollis- ja huumejengit sekä vaarallisetkin ääriliikkeet.

Silloittava sosiaalinen pääoma näyttäisi siis olevan jotakin sellaista, joka tekee ihmisistä viisaampia, terveempiä, turvallisempia, rikkaampia ja kyvykkäämpiä ylläpitämään oikeudenmukaista ja vakaaseen demokratiaan pohjautuvaa hallintoa. Joskus sosiaalisen pääoman lisäyksellä saattaa olla nopea vaikutus; väitetään jopa, että liittymisen yhdistykseen vähentää sairastumisriskiä puolella.

Putnam isoine työ-ryhmineen on tehnyt paljon työtä selvittääkseen sosiaalisen pääoman taseen ja sen kehityksen Yhdysvalloissa osavaltioiden välisiä eroja myöten. Yleiskuvaltaan, vaikka erojakin on, kehitys on Suomessa ollut ensituntumalta samansuuntainen. Sosiaalinen pääoma kasvoi suhteellisen tasaisesti koko 1900-luvun alkupuolen ja saavutti huippunsa maailmansotien aikana ja sen jälkeen. Mutta 1960-luvulla alkoi lasku, joka on jatkunut aina meidän päiviimme.

Putnam käy läpi poliittisen osallistumisen, kansalaisjärjestöt, uskonnollisen toiminnan, työpaikkasuhteet, informaaliset sosiaaliset yhteydet, hyväntekeväisyyden sekä vastavuoroisuutta, rehellisyyttä ja luottamusta koskevat mittarit. Kaikkien näiden tunnusluvut laskevat tasaisesti ja nuoremmissa sukupolvissa

yrkästi koko viime vuosikymmenen viimeisen kolmanneksen ajan. Sosiaalinen pääoma – luottamus, yhteistyö ja vastavuoroisuus – hupenee. Samoin sen kielteiset seuraukset kasvavat.

Pienenä vastavirtana muuten heikkenevässä yhteisötoiminnassa ovat joutuneet uskonnolliset ryhmät, itseapuryhmät, eräiden ammattiryhmien kokoukset, tietysti virtuaaliset yhteisöt ja kiinnostavaa kyllä milleniumnuorison kasvava vapaaehtoistyö.

Putnam yrittää monin tavoin päästä kiinni tämän ilmiön syihin, mikä ei ole ihan helppoa. Suurin ”syyllinen” on sodanjälkeinen suuri ikäluokka ja heidän lapsensa. Nämä hylkäsivät äitiensä ja isiensä sotien aikana huippuunsa karaistuneen yhteisöllisyyden ja keskittyivät itseensä.

Työtahdin kiristyminen ei ehkä ole suuri syy, kyllä pitkää päivää painettiin ennenkin. Naisten työssäkäynti ajoittuu samaan aikaan ja on varmasti jokin taustatekijä, johon yhteiskunta ei ole sopeutunut. Niinikään muutto-liike rikkoo yhteisöjä. Kasvin tavoin ihminenkin juurtuu sitä huonommin, mitä useammin sen joutuu tekemään. Yksi syy on kaupungistuminen; mitä suurempi city, sitä vähemmän yhteisöllistä osallistumista.

Mutta merkittävää selvästi ilmioon liittyy kaksi aikaväliä, jotka vievät päivittäin kolmesta viiteen tuntia sellaista aikaa, joka muuten olisi käytettävissä perheelle, ystäville ja yhdistyksiin. Toinen on työmatkaliikenne ja toi-

nen – televisio. Saattaa olla, että televisio on toisellakin tavoin tärkeä sosiaalisen pääoman tappaja. Se antaa tunteen osallistumisesta, joka ei kuitenkaan ole osallistumista. Runsas television katselu passivoi ihmisen. Eikä tässä ole vielä puhuttu mitään sisällöstä. Ja miten meidän käy tietotekniikkayhteiskunnassa?

Jos sosiaalisen pääoman näin kuvattu merkitys on edes siteeksi totta ja jos juuri sosiaalisen pääoman väheneminen on syy moniin nyt ylivoimaiselta näyttäviin ongelmiimme, meidän pitäisi olla kovin kiinnostuneita siitä, mistä tällaista ihmeainetta saa. Tämän kysymyksen myös Putnam tekee ja vie lukijansa ensin sosiaalisen pääoman edelliseen kuoliokohtaan, teollistamiskauden alkuun 1800-luvulle.

Industrialismi mullisti farmien, kylien ja pikkukaupunkien Yhdysvallat ja synnytti aluksi joukon ylivoimaisilta tuntuvia ongelmia, taloudellista eriarvoisuutta, mielivaltaisia työoloja, kaupunkislummeja, rikollisuutta, prostituutiota, runsasta alkoholinkäyttöä, lasten heitteillejättöä jne.

Epäkohdat saivat aikaan kahdenlaista liikettä. Kauhistuneimmat vaativat paluuta farmeille ja yksinkertaiseen elämään. Mutta syntyi myös valtava määrä kansanliikkeitä raittiusliikkeestä politiikkaan. Punaisesta rististä partiopoiikkiin ja koti- ja koulu –yhdistyksistä ammatilliseen yhteistyöhön. Ne alkoivat tutkia uusia ongelmia ja kehittää niihin ratkaisuja.

Esimerkkinä Putnam

tutkii pariinkin otteeseen setlementtiliikettä. Siinä taustaltaan kristilliset hyväosaiset muuttivat köyhiin kaupunginisiin ja alkoivat toimia siellä mm. järjestämällä luentoja ja kursseja. Monet myöhemmin keskeiseen asemaan nousseet vaikuttajat saivat tässä toiminnassa eliniän kestäneitä eväitä. Vastaavan historian löydämme Pohjoismaissa kansansivistyksestä, kuitenkin niin että niin maaseutu kuin työväestökin järjestäytyi itse ja alkoi tietoisesti kehittää niin itseään kuin yhteisöjäänkin.

Tässä kiihkeässä

prosessissa kehkeytyi 1900-luvun kahdelle alkukolmannekselle tyypillinen vahva kansalaisyhteiskunta ja sen yhteisöt vapaaehtoistyöstä ja monimuotoisesta harrastustoiminnasta ammatilliseen ja poliittiseen järjestäytymiseen. Se kykeni tuottamaan sosiaalista pääomaa, jonka varassa ongelmat korjautuivat ja niitä voitiin korjata.

Putnam selvittää tässä

yhteydessä kiinnostavasti myös valtion ja yhteisöjen suhdetta. Ne eivät ole vaihtoehtoja, vaan parhaassa tapauksessa yhteispelaajia. Kansanliikkeet voivat nostaa esiin ongelmia, jotka johtavat valtion päätöksentekoon. Joskus hallinto voi herättää kansanliikkeitä, esimerkkinä vaikka 4H. Oleellista on, että molemmat, niin bottom up kuin top down, tarvitaan. Tuloksia syntyy, kun aito kansaliike kohtaa viisaan politiikan.

Esimerkki on rohkaiseva.

Jos sosiaalista pääomaa – luottamusta, yhteistyötä ja vastavuoroisuutta - voitiin luoda

teollisessa yhteiskunnassa, sitä oletettavasti voidaan luoda myös jälkiteollisessa. Nytkään emme tarvitse paluuta entiseen, vaan jotakin uutta. Mitä se on, emme voi ennalta tietää. Se selviää kokeilun tietä toimeen käymällä.

Sen varassa, mitä

sosiaalisesta pääomasta nyt tiedämme, Putnam asettaa joukon tavoitteita. Ne on ilmaistu niin, että kymmenessä vuodessa tulisi saada selkeitä edistysaskeleita.

1) Jokainen uudistusliike on panostanut nuoriin ja niin tulee tehdä tässäkin. Nuoria tulee kannustaa kansalais- ja harrastustoimintaan, vapaaehtoistyöhön ja auttamiseen. Sosiaalisen pääoman kerääminen tulee sisällyttää myös koulun opinto-ohjelmiin. Samalla megakoulut tulisi jakaa pienempiin yksikköihin.

2) Työpaikoista pitää tehdä perhe- ja yhteisöystävällisempiä. Perhe-elämän ja työn yhteensovittaminen on tehtävä joustavaksi ja tässä tulee käyttää yrityksille suunnattuja verokannusteita yhtä itsestään selvästi kuin niitä käytetään ekologisiin tarkoituksiin.

3) Tulisi lyhentää työmatkaan kuluva aikaa, millä on toki monia muitakin, mm. ekologisia perusteita. Tähän tarvitaan nykyistä integroidumpia ja kävelyn mahdollistavia ympäristöjä, jotka rohkaisevat kanssakäymiseen.

4) Uskonnollisilla liikkeillä on perinteisesti ollut keskeinen osa sosiaalisen pääoman muodostamisessa, mikä antanee ajatuksen aihetta seurakunnille, teologeille ja seurakuntalaisille.

5) Tulisi selvästi vähentää vapaa-ajan käyttöä passiiviseen hehkuvan ruudun ääressä is-

tumisen sijasta ja lisätä ajankäyttöä aktiiviseen yhteydenpitoon muiden ihmisten kanssa. Uusia ja vanhoja tiedonvälityksen ja viihteen elektronia viestimiä tulisi kannustaa vahvistamaan yhteisöllistä osallistumista eikä heikentämään sitä.

6) Tulisi löytää keinoja lisätä oleellisesti ihmisten kulttuurista osallistumista tanssiryhmistä laulujuhliin ja yhteisöteatterista rapfestivaaleihin. Taide on yksi keino luoda uusia yhteisöjä. Sosiaalinen pääoma on usein kulttuuriaktiivisuuden tärkeä sivutuote. 7) Tulisi löytää keinot lisätä ihmisten osallistumista julkiseen elämään, kokouksiin osallistumista, ehdokkaaksi asettumista, vaaleissa kampanjoimista ja myös äänestämistä. Avainasemassa on ruohonjuuritason toiminta.

Putnamin kirja antaa

kirkkaan näkökulman ongelmiin, jotka ovat saattamassa meidät ymmälle. Yksi umpikujan uhka on koulun tila. Kirja kannustaa lopettamaan voivottavan puheen yhdistystoiminnan, äänestämisen tai naapuriavun lamasta ja rohkaisee etsimään uuden yhteistoiinnan keinoja. Se kehittää esiin perusteet, joita monet nykyiset toiminnot, esimerkiksi vapaa sivistystyö ja kansalaisjärjestöt, tarvitsevat uusiutuakseen nykypäivän tarpeisiin. Se auttaa monien toimintojen yhteisöllisyyttä edistävää suunnittelua. Mutta varmasti Putnamin yksinkertainen sanoma herättää myös vastaväitteitä.

Seppo Niemelä